

Dvacet let samostatné Správy jeskyní České republiky

Jaroslav Hromas

Dne 1. dubna 2026 uplynulo bez povšimnutí 20 let od založení samostatné Správy jeskyní České republiky. Ministr Libor Ambrozek tehdy vyhověl požadavkům pracovníků správ jeskyní a z Agentury ochrany přírody

a krajiny ČR vyčlenil útvar spravující zpřístupněné jeskyně a v souladu s aktuální novelou zákona o ochraně přírody a krajiny zřídil v resortu životního prostředí samostatnou příspěvkovou organizaci.

Obr. 1: První management, první sídlo, první společná fotka. Průhonice 2006. Foto archiv SJ ČR

Obr. 2: Na tyto křehké krystaly aragonitu desítky let nalétala vlákna z oděvů návštěvníků a živila plísně, které je postupně rozkládaly. Výsledkem několikaletého výzkumu je metoda, která tuto unikátní výzdobu Opony v Jurikově domě Zbrašovských jeskyní zachránila. Foto Petr Zajíček

Obr. 3: I takto vypadala jedna z gremiálních porad správců a pracovníků jeskyní na trati Obrataň – Jindřichův Hradec. Náměstci ředitele Lubomír Příbýl a Karel Drbal s vedoucí rozpočtu Janou Mazalovou. Foto archiv SJ ČR

Zmíněný akt byl dovršením dlouholeté snahy, jejíž počátky lze nalézt na 6. mezinárodním speleologickém kongresu v Olomouci v roce 1973, přičemž vzorem byla existující Správa slovenských jaskýň. Dvanáct zpřístupněných jeskyní tehdy spravovaly organizace okresních či krajských národních výborů. Pod ušlechtilou myšlenkou „uspokojit zájem pracujících“ (s omezenými možnostmi cestovat do zahraničí) jeskyněmi „proháněly“ rekordní počty návštěvníků bez dostatečného dozoru, krápníků ubývalo, investice do údržby byly minimální, technická výbava se podobala důlní, stěny zdobily svazky asfaltovaných kabelů, krápníky grilovaly rozpálené reflektory. Jen na beton, pokrývající stále větší a větší plochy prostor, bylo prostředků dostatek. V podzemí se kupily odpady ze starších zpřístupňovacích prací, kolem krápníků bujela lampenflora a na stěnách přibývaly památeční nápisy, převážně inkoustovými tužkami a úhlednou azbukou. Zní to dramaticky, ale byly i světlé výjimky. Situaci začal komplikovat i nový dozor báňských úřadů podle zákona o rozšířeném dozoru státní báňské správy. Začaly v jeskyních uplatňovat báňské předpisy i zvyklosti, které byly v přímém rozporu s potřebami ochrany jeskyní.

Státní ochrana přírody pod ministerstvem kultury neměla v zákoně č. 40/1956 Sb. dost účinné nástroje k nápravě. S pomocí, alespoň metodickým způsobem, přišel odbor ochrany přírody Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody (dále SÚPPOP). Problémy správ jeskyní se začaly řešit na pravidelných společných poradách. Součinnost s Českým báňským úřadem na úpravě předpisů postupně přerostla v dosavadní vstřícnou spolupráci se státní báňskou správou. Protokoly z pravidelných prověrek se staly důležitým dokladem o stavu jeskyní a jistotou pro další práci.

Z iniciativy SÚPPOP a již za plné spolupráce správců jeskyní se v letech 1984–1985 uskutečnila podrobná prověrka všech zpřístupněných jeskyní, ze které vzešla zásadní doporučení pro jejich další provoz a ochranu vč. konkrétních nápravných opatření. Byl to přelomový dokument, podklad pro postupy při dalším zpřístupňování, správě a návštěvním provozu jeskyní, pro regulaci návštěvnosti, sanační a revitalizační zásahy, technická opatření i monitoring jeskynního prostředí. Byl to počátek nového, dnes již se samozřejmostí praktikovaného přístupu k jeskyním jako k neobnovitelným přírodním památkám mimořádného významu. Otázkou už zůstávalo „jen“ jeho naplnění.

K tomu však napomohly převratné události roku 1990. Vznik nového resortu životního prostředí,

jeho odborné organizace Českého ústavu ochrany přírody (dnes Agentura ochrany přírody a krajiny ČR) 1. července 1990 a začlenění všech 9 správ se 12 zpřístupněnými jeskyněmi do jeho odboru Správy českých a moravských jeskyní dne 1. ledna 1991. Nebyl akceptován návrh na samostatnou organizaci, ale sjednocení se uskutečnilo. Až při reorganizaci AOPK ČR naplnil k 1. dubnu 2006 ministr Libor Ambrozek ustanovení § 79 zákona č. 114/1992 Sb. a svým rozhodnutím zřídil Správu jeskyní ČR (dále jen Správa) jako samostatnou příspěvkovou organizaci. Pokračovala úspěšně rozjetá práce, jen dostala potřebnou ekonomickou samostatnost.

Malé ohlédnutí za pětadvaceti lety společné práce

Pro někoho nezvyklá symbióza ochrany přírody a provozu jeskyní v jedné organizaci byla pro jeskyně přínosná. Zpočátku rozpačitý vztah mezi skalními ochránci přírody a správci jeskyní se postupně měnil. Pomohla tomu realizace závěrů již uvedené prověrky a první pracovní dokument, nazvaný prostě „Program očisty jeskyní“. Stal se nástrojem nové péče o jeskyně, kterou dnes nazýváme ochranný management. Ministerstvo životního prostředí začlenilo péči o jeskyně do programů péče o zvláště chráněné části přírody a mezi zajišťované investiční akce. Nastalo období, kdy ochrana a péče o zachování jeskynních útvarů a udržení pozitivního vývoje podzemních ekosystémů převážila nad zájmem jejich komerčního využívání. Období, kdy prostředky získané z provozu jeskyní nelimitovaly výši nákladů vynaložených na péči o ně. Začala intenzivní snaha o eliminaci škod na přírodním stavu jeskyní a jejich rehabilitaci. Zejména v souvislosti s rekonstrukcemi zpřístupněných částí jeskyní byly i z jejich ostatních částí vyklíženy zakládky a zásypy z dřívějších zpřístupňovacích prací, odpady z rekonstrukcí a oprav. Odstraněny byly přebytečné betonové plochy, neužívané chodníky a schodiště. Škodlivé větrání omezeno „větrnými dveřmi“, osvit krápníkových útvarů regulací a vhodnějšími svítidly, korodující a dokonale lakované konstrukce nahrazeny ekologickými materiály atd.

Rekonstrukce a výstavba

S novými přístupy byly kompletně rekonstruovány jeskyně Punkevní (1995–1996), Sloupsko-šošůvské vč. Kůlny (1997–2000),

Obr. 4: Zdevastovaná archeologická lokalita Kůlna se v roce 2000 proměnila v důstojný památník s expozicí světoznámých nálezů pozůstatků neandrtálského člověka. Foto Petr Zajíček

Zbrašovské aragonitové (2003–2005), Mladečské (2003–2004), Na Pomezí (2004–2005), Chýnovská (2006–2007), Na Špičáku (2007) a Balcarka (2007–2009), to vše celkem za více než 400 mil. Kč. Ostatní jeskyně prošly úpravami provozních tras i jejich technického vybavení.

Nově Správa převzala a upravila také jeskyně Na Turoldu (2005), Výpustek s celým vojenským areálem (2006) a jeskyně Pod Sněžníkem s bývalým fluoritovým dolem. Podle návrhu Správy jeskyní je nyní zpřístupňováno opuštěné důlní dílo Orty.

V průběhu let byly vybudovány také zcela nové návštěvní a provozní areály Sloupsko-šošůvských jeskyní, Zbrašovských, Balcarky, Kateřinské a Punkevních, modernizací prošly areály jeskyní Chýnovské, Na Špičáku a Mladečských. Poslední, nový provozní areál v Koněprusích je současně Domem přírody Českého krasu. Areály také doplňují úvodní expozice; v Kůlně, Výpustku a Koněprusích jsou expozice muzejního charakteru.

Návštěvní provoz

Proměnami postupně procházel i návštěvní provoz jeskyní. Aby se zabránilo nevratným změnám jeskynního mikroklimatu, bylo podle závěrů výzkumu a ve shodě s orgány ochrany přírody návštěvnícké

zatížení jeskyní limitováno. Určeny byly maximální počty osob ve skupině, intervaly mezi skupinami i denní limit návštěvnosti. Rozvolnění návštěvnosti také zvýšilo pohodu pro návštěvníky i průvodce a celkovou kulturnost prohlídky.

Výzkum a dokumentace

Zejména na ochranu jeskyní se zaměřily výzkumné aktivity Správy jeskyní. Monitoring mikroklimatických poměrů cílil k zachování optimálních přírodních poměrů jeskyní a bližšímu poznání jejich zákonitostí. Vlastní experimenty vedly k vývoji a následné aplikaci metod šetrného odstraňování nežádoucích zeleně (tzv. lampenflory), obdobně úspěšné bylo i tlakové odstranění sazí, prachu a nežádoucích grafických projevů. Zcela mimořádným úspěchem byl objev příčin degradace unikátních krystalických povlaků aragonitu na Oponě ve Zbrašovských jeskyních, vývoj účinné metody a následná záchrana těchto vzácných útvarů. Nejen ze zákona, i z výzkumných důvodů je monitorován obsah CO₂ a radonu v jeskynním ovzduší. Soustavný monitoring netopýrů a vrápenců, spojený s přísnou ochranou jejich zimovišť, se pozitivně promítá do stavu jejich populací.

Za účasti pracovníků správy probíhají v jeskyních také výzkumy partnerských organizací. Na

Obr. 5: Hrůzostrašně vypadala v roce 2006 ražba dnes nenápadného východu z Chýnovské jeskyně. Foto archiv SJ ČR

Špičáku byla provedena dokumentace a epigrafický výzkum historických nápisů a kreseb včetně restaurátorské záchrany jediné jeskynní nástěnné malby. V Balcarce a Sloupsko-šošůvských jeskyních se uskutečnil záchranný archeologický průzkum. Překvapivé výsledky přináší současný epigrafický a archeologický výzkum v Kateřinské jeskyni. Výzkumné aktivity se týkají také paleontologického obsahu a datování jeskynních výplní. Významnou mezinárodní událostí bylo nové datování starších nálezů lidských ostatků z Mladče a Koněprus a jejich rekonstrukce.

Dokumentace vedená Správou jeskyní jako součást informačního systému ochrany přírody zahrnuje celé území České republiky. Systém JESO (Jednotná evidence jeskyní) obsahuje informace a základní dokumenty o 4232 jeskyních a provázaná mapová aplikace Jesowiev je zprostředkovává v širších souvislostech. Odborné dokumenty Správy jeskyní jsou ukládány v systému Speleodata.

Publikace

Ještě pod hlavičkou AOPK ČR sestavili jeskyňáři na základě přijatého karsologického

členění v roce 1998 první přehlednou mapu jeskyní ČR (1 : 500 000) s uvedením 2227 jeskyní a propastí. V roce 2009 následovalo vydání encyklopedické knihy Jeskyně, jednoho z dílů edice Chráněná území ČR. Zpřístupněné jeskyně postupně představila série praktických sešitových průvodců i dvojazyčné vydání reprezentativní obrazové publikace. Postupně se rodí edice tematicky zaměřených knih (vyšlo Naši netopýři, Moravský kras – jeskyně a člověk, Zpřístupněné jeskyně Evropy, Trilobiti berounských pramoří). Odborným a vědeckým tématům je věnována edice Acta Speleologica, zatím v devíti svazcích. O své práci Správa pravidelně informuje v Ročence SJČR a v Hornické ročence. Správa je také spoluvydavatelem časopisu Ochrana přírody.

Mezinárodní spolupráce

Od svého vzniku je Správa jeskyní aktivním členem Mezinárodní asociace zpřístupněných jeskyní ISCA se zástupcem v její exekutivě. Výměnou zkušeností, účastí na společných akcích i projektech probíhala spolupráce s kolegy ze Správy slovenských jaskýň, s vědci

Wrocławské univerzity, Speleologického institutu v Budapešti či vídeňského Přírodovědného muzea.

Na výzvu České rozvojové agentury se Správa zapojila také do programu mezinárodní rozvojové pomoci. V roce 2012 začala pomáhat při znovuzpřístupnění a provozu (včetně lodního) gruzínské jeskyně Prométheus, následně připravila studii speleoterapeutické léčebny v jeskyni Satsurbli, až projekt přerostl do výzkumu celé krasové oblasti Imereti. Pro Moldavskou republiku byla v roce 2019 vypracována studie zpřístupnění třetí nejdelší sádrovcové jeskyně světa, přes 92 km dlouhé jeskyně Emile Racovita (Zoluška).

Úzká spolupráce se zahraničními partnery umožnila, aby v rámci zvyšování kvalifikace mohli pracovníci Správy v průběhu 25 let formou každoročních autokarových exkurzí osobně poznat celkem 198 (!) jeskyní v 16 evropských zemích.

Ještě dál by se dalo psát o organizaci, která se začala před léty rodit z aktivní spolupráce zapálených správců jeskyní, pracovníků ochrany přírody a jejich příznivců. O organizaci, jejíž založení si na rozdíl od zvyklostí vynutili sami pracovníci zdola. Měli štěstí, napomohly jim k tomu i vstřícné politické, společenské a ekonomické proměny.

Hlavním úkolem Správy jeskyní je ochrana a zachování nejvýznamnějších a nejcennějších jeskynních systémů spolu s jejich únosnou prezentací veřejnosti a cílem poznávat a vzdělávat. Tomu má napomáhat odborná, dokumentační a výzkumná činnost, opírající se o spolupráci co nejširšího spektra kompetentních institucí. Jeskyně nesmí být cílem bezohledné komerce, musí i nadále zůstat hýčkaným dítětem v rukou odpovědných a vzdělaných pečovatелů. Tolik jen připomínám zásadu, která byla Správě jeskyní dána do vínku jejími zakladateli a zřizovateli. Proto je součástí systému české ochrany přírody. ■

Děkuji všem kolegyním a kolegům, správčům jeskyní, se kterými jsme prosadili, založili, před privatizací ubránili tuto organizaci a v duchu přátelské spolupráce se společně starali a dosud staráme o svěřeně jeskyně. Děkuji Daně Bílkové za sestavení přehledu činnosti od roku 1990, podkladu pro tento článek.

Autor